

Iniciatives econòmiques i turístiques

per Guillem López Casasnovas

Gràcies, Gerard,¹ per la presentació. Gràcies també a l'Institut per invitar-me. La reincidència és un agreujant en el Codi Penal, és el segon cop que m'inviteu, de manera que amb la millor de les voluntats per estar a l'alçada del vostre interès he preparat una reflexió sobre el que ha passat a Menorca. Com, durant una etapa determinada, que ha estat sobretot la de la crisi recent, molts menorquins han mirat Eivissa amb enveja. Al meu entendre en un fals mirall, i com açò ha marcat la meua agenda de 'recerca menorquina' simplement per fer front als entusiastes menorquins dels eivissencs, per lluitar perquè no acabassin amb aquell propòsit posant peus per amunt a la meua illa. No hi ha res tan perillós, en efecte, com els entusiastes.

El meu estudi parteix bastant de les arrels, de la història, de la qual ja n'han fet cinc cèntims els que m'han precedit. Una de les anàlisis més potents que hi ha en aquests moments és la de la causa de la riquesa de les nacions. Acemoglu, Robinson i alguns altres col·laboradors del premi (quedeu-vos si al cas amb el nom Acemoglu, un turc que estic segur que serà premi Nobel un any d'aquests) fan experiments controlats, simulats a la teoria econòmica. Volen esbrinar què fa que dues coses que tècnicament semblen similars amb el temps evolucionin d'una manera tan dispar?

Em va fer gràcia perquè un dels articles d'aquests dos autors feia

Un moment de la conferència. D'esquerra a dreta: Gerard Móra (presentador), Guillem López Casasnovas i Simon Planells Strusse.

referència a dues illes del Pacífic que eren força similars, geofísicament parlant, però que havien tingut una evolució molt diferent. Açò em va recordar si podia haver-hi alguna raó que expliqués que entre Menorca i Eivissa, entre les quals tampoc no hi ha tanta diferència, una illa fos suposadament d'èxit (en aquest cas, la vostra) i la meua fos de fracàs, castigada pels conservacionistes (és a dir, per la gent com jo). Llavors vaig veure que aquelles anàlisis lligaven factors que tenien una certa gràcia i que jo

podia contraposar entre Menorca i Eivissa. Per exemple, mirant quin domini extractiu feien els ocupants de les riqueses naturals de l'illa. Aquells autors esmentats expliquen que els alemanys, per exemple, passaven per l'Àfrica, arrasaven i s'enduïen tot el que podien. Els anglesos, però, arribaven, explotaven, s'hi quedaven i, per tant, es preocupaven que hi hagués salubritat pública, que l'aigua es pogués beure, que hi hagués transport, que hi hagués un mínim perquè la gent no es morís, sense epidèmies.

1. Es refereix a Gerard Móra Ferragut, que l'acabava de presentar com a conferenciant.

La riquesa més important de Menorca era el port de Maó, al voltant del qual florien activitats com la reparació de vaixells o el comerç (fotografia: elduendecuarto.com).

Observem d'entrada la incidència, a l'evolució, dels recursos naturals. És clar, aquí vosaltres teníeu una riquesa de primera: les salines. En aquella època la sal ho era tot. Nosaltres teníem un port, i tot i que el de Ciutadella m'agrada molt, el port però de veritat és el del Maó. Al voltant del port de Maó florien activitats, des de la Mola, per entendre'ns, fins al Llazaret, o la 'illa de la sang', allà on les embarcacions feien quarantena. Reparació de vaixells i cura de soldats ferits. Aquesta era la riquesa natural respectiva, de manera que és interessant observar com es comportaven els ocupants davant d'aquestes dues riqueses tant diferents.

Segonament, quan es generava una plusvàlua, qui se l'apropriava? Era una cosa que es repartia molt o l'excedent quedava en mans d'uns pocs? A Menorca aquest excedent era comercial. Tothom que podia transaccionava i, quan hi havia una petita crisi, en lloc de fer autarquia i replegament, el que feien era, i simplifico, armar veles i cap a Alger, o a qualsevol port on hi hagués bandera franca, port franc.

Els menorquins varen tenir bandera anglesa durant força temps, per la qual cosa anaven i venien per

la Mediterrània sense cap problema.

Aquí no queda gaire clar si l'agricultura ha donat mai acumulació d'excedents suficient, tot i els títols nobiliaris que emparava la propietat. Possiblement l'estraperlo en va donar un de prou singular, en mans d'uns pocs, que acabarien monopolitzant la generació de plusvàlua, deixant doblers, fent banca, i després diversificant? Però ja ho veieu, i espero que se m'entengui: poques mans, pràcticament un monopoli empresarial a Eivissa i allà, molta gent que armava vaixell i partia, comerciava, comprava terres...: una altra diferència.

Després, què ha passat quan s'han finançat les guerres i les ocupacions militars? Açò també té la seua importància. Les lleves podien acabar arruïnant una població, o et podien demanar posar-te a plat i llit retribuït quan en l'etapa militar s'havia de mantenir la població.

En el cas de Menorca, amb les ocupacions angleses, una dominació relativament més amable, actuava com un element multiplicador que avui en diríem keynesià. Es construïa, la gent menjava, bevia, la majestat britànica pagava soldats i arribaven doblers a les butxaques

dels autòctons. Certament en faig estereotip, però vull que se m'entengui. No passava la simètrica quan la majestat espanyola no podia pagar i els locals eren saquejats o havien de mantenir la tropa. Açò tenia un efecte multiplicador, de creació de riquesa.

També hi ha un altre element, que és el factor que s'anomena d'emprenedoria 'shumpeteriana'; així amb la reacció dels més emprenedors davant de les situacions de crisi de cada conjuntura. Com van reubicant doncs els propietaris el seu excedent assolit (des de la primera acumulació inicial del capital, que diria un marxista) al tauler de l'economia en la mesura que els costos d'oportunitat canvien. A Menorca primer es feia llana i després s'hi fa teixit. Tenim una fàbrica maonesa que dona feina a més de 140 treballadors. Feim drassanes per reparar els vaixells de tota aquella tropa que ens visita. Quan açò s'enfonsa, feim una metal·lúrgia que acaba fent una bijuteria de primera divisió. I és que quan tens el *know how* per fer les màquines, després les pots aplicar a allò que és o que consideres la millora d'oportunitats que dona el mercat. De nou simplifico.

Passa el mateix amb el bestiar: feim menjar per al bestiar, no importam gra, amb aquest bestiar feim llet, de la llet en feim formatge i de la pell en feim sabates. Fixau-vos que amb un excedent inicial posat en moltes mans, l'economia es va diversificant. Si tot l'excedent el té una sola família, aquesta família decidirà jugar-se'l a la banca, al transport, al turisme, etc., i negligirà tota la resta d'activitats. A més, un excedent primari com el que veiem a les salines tècnicament identifica un recurs que es diu que pot generar una malaltia holandesa, és a dir, que una economia s'aboqui a un sol recurs natural, com els xilens fan ara amb el coure, de manera que, després, el que passi amb aquest recurs natural pot acabar fent trontollar tota l'economia.

A Eivissa, per tant, tenim un poc de malaltia holandesa i un replega-

ment autàrquic davant de la crisi. Autàrquic en lloc de trencar la insularitat. Es això que se n'ha dit la via menorquina del creixement: per no passar gana, me'n vaig a veure què puc comerciar d'aquí i d'allà, o vaig a fer fortuna a Cuba fent sabates, perquè aquí ja només em compren sabates militars, que és el que va passar a Menorca. Llavors tot açò genera excedents, molts dels quals després retornen, com els indians que van fer doblers i els van dedicar a fer, potser, uns primers allotjaments turístics o modernitzaren el sector primari.

Hi ha factors que són molt endògens en aquesta comparativa que estic fent. Per exemple, quan Menorca desperta, a la vista, sobretot, de Mallorca, resulta que es produeix la crisi del petroli del 1973. Quan nosaltres estam disposats per partir, ens trobam un escenari general parat, i el capital es frena. També trobam qüestions idiosincràtiques. El Foment de Turisme de Menorca agrupa gent que somia la «isla blanca y azul» i el folklore balear, però no té ni un euro. O pocs! Per tant, no té la capacitat que voldria; alguns menorquins posaven música però no tenien lletra, i açò també va fer que Menorca restés continguda en el temes turístiques.

També és endogen i diferenciador, al meu entendre, el fet que el rei Alfons repartís cavalleries i dividís Menorca. Allò és l'origen que ara hi tinguem baró, duc, marquès i comte, el més ric de tots, aquest, don José María. Per què també açò és diferenciador? Perquè «noblesa obliga», i els nobles no venen terres, és una pèrdua de categoria. El marquès Ricard Squella tot i comptes no molt sobrades, mai no va voler vendre la Vall. I tota la zona bonica i preservada de Menorca, de Fornells, Son Saura, etc., és del comte de Torre-saura. Açò és idiosincràtic. El fet de tenir nobles que pensen que la seva noblesa els allunya del mercantilisme també és un factor que marca diferència.

Bé, ja m'agradaria que en Gerard dediqués un poquet més d'estona a elaborar-ne la part 'Acemoglu' d'Eivissa, perquè tinc dificul-

Els anglesos van donar al port de Maó una gran activitat (imatge: Google Sites).

tats per a fer aquesta mena de seguiment des d'on surt la primera acumulació originària, que ve del corsarisme, del comerç, i com açò es va reassignant en diferents destins mentre que Menorca acaba a la bijuteria, les sabates i el turisme. A Eivissa no ho tenc tan clar, i això que ho he rallat amb alguns eivissencs i he fet algunes hipòtesis aquí esmentades.

En realitat, quan vaig començar aquest treball (ara ja publicat amb M. A. Casanovas per l'Institut Menorquí d'Estudis), m'interessaven els factors de l'evolució que em deien era la bona, la vostra. És a dir, jo vaig fer tot aquesta anàlisi per esbrinar com pot ser que Eivissa sigui una illa d'èxit i que a Menorca se la critiqui 'per estancada'. Aquest era l'argument que trobaves cada vegada que obries els diaris locals. Durant la crisi això es sobreemfasitzava, òbviament des dels empresaris, que prioritzen un conjunt de coses que no ha de ser obligatòriament el que prioritzi el conjunt de la societat. I ho hem d'entendre: el que volen és enrobustir el compte de resultats. D'altra banda, durant la crisi teníem molta gent que estava aturada i, crec, enganada (no era difícil) pensant que si a Menorca no fossin tan conservacionistes i tirassin la casa per la finestra tots trobarien feina i retornarien a la normalitat.

Per tant, la culpa de no tenir feina era dels ecologistes me-

norquins i dels acadèmics que no sabien res del món real, especialment els que vivíem al Principat. Jo be renava malament cada vegada que em trobava aquesta coalició d'interessos als mitjans. Llavors tenia clar que quan els homes d'empenta arriben amb avió a Menorca i veuen totes aquelles taques verdes de natura que encara tenim –i que vosaltres ja no teniu (perquè quan arribes amb l'avió, per veure una taca verda impol·luta has d'agafar la lupa)–, pensen que hi trobaran grans oportunitats de negoci i una plusvàlua de nassos. I com ho faran? Liquidant patrimoni, urbanitzant, posant turistes enlloc de... Demano de nou disculpes per parlar tan directament. S'anomena tècnicament en la teoria d'hisenda pública la tragèdia dels comuns, de les coses que són comunes. Com que són de tots i no són de ningú, tothom es creu amb el dret d'abusar-ne. I en aquell moment de crisi, els empresaris en volien abusar per treure'n rendibilitat, i els que estaven aturats i no arribaven a final de mes pensaven que era precisament per culpa dels conservacionistes, d'un govern dèbil políticament, d'esquerres quan a la resta d'illes governaven les dretes. Òbviament, defensar açò va ser molt complicat, i ho vaig viure molt malament.

Llavors, quines són les línies de defensa, que són les mateixes que ha explicat en Simon Planells? El

Indústria Mahonesa, una primerenca fàbrica tèxtil instal·lada a cala Figuera, Menorca.

vostre valor afegit ara creix un 3'7, mentre que Menorca creix un 2'7. Hi ha gent a Menorca que està deprimida perquè no creix de nou com a Eivissa. Primer, cal tenir present que un 2'7 de creixement interanual està molt bé. Si tinguéssim el vostre 3'7, projectat en el temps, no quedaria ni un tros d'illa verge. Més encara, per als qui són els pensionistes de veritat és 3'7 enguany i 3'9 l'any que ve, perquè si després d'un 3'7 es passa a un 3'5, que Déu n'hi do (seria ploure sobre mullat), encara ho troben poc.

Per tant, cal que ens oblidem de tot el que són taxes de creixement de renda, de valor afegit brut, perquè ens oblidam del denominador, i el denominador és la població. Per exemple, si creix un 3 % la renda i la població ho fa un 4 %, vol dir que la renda per càpita haurà baixat. Per tant, quan hom fa anàlisi de variacions absolutes de renda (taxes interanuals de creixement), sense mirar què passa amb la població i amb l'ocupació, no tens un bon indicador de benestar. I és que amb tota la riuada de gent que heu posat damunt d'aquesta illa, només faltaria que la renda total no hagués crescut, perquè éreu una illa amb menys població que Menorca i ara teniu un 50 %, i una renda que en aquests moments està entre un 10 i un 14 % per sobre.

Hi ha la història d'aquell noi que vol travessar el riu i pregunta si hi

ha peu, perquè no sabia nedar, i li diuen que sí, que en termes mitjans hi ha peu, però l'home mor ofegat, perquè hi havia parts on no va fer peu. Per tant, cal anar amb compte amb les mitjanes, que és el que estàvem comentant ara. Cal veure la distribució d'aquesta renda, la desigualtat, i d'açò no en sabem res, o molt poc, més enllà del que ens entra pels ulls, perquè tota l'estadística que continua donant l'INE considera Balears una província única. Per tant, no hi ha cap dada que ens permeti parlar amb propietat, i em sap greu encara que ho digui Toni Riera des de la Fundació Impulsa, a qui tenc apreciació: en aquests moments no hi ha cap manera de fer anàlisi de productivitat correctament perquè no hi ha dades insulars, ni de benestar sense indicadors de desigualtat. Per tant, oblideu-vos de valors absoluts i de taxes interanuals de creixement. Mireu sempre què passa amb la població i amb la qualitat de l'ocupació que es crea.

En segon lloc, la renda. Els ingressos no solen ser, però, el somni de les persones. Potser podríem dir que ho és la renda neta, en termes reals, la capacitat adquisitiva si es vol, perquè tu pots tenir menys renda, però si tens uns bons serveis públics o frueixes de la natura, el que no t'ho dona la butxaca t'ho dona l'entorn ambiental daurat, una sanitat que funciona, una bona

educació, i així no cal que paguis l'assegurança privada de la mútua balear i el col·legi privat. Per tant, en tot cas, hauríem de mirar com a aproximació al benestar la renda neta, la renda real que et permet a la volta anar al mercat i trobar-hi un preu raonable, cercar allotjament i no dedicar-hi més del 50 % de tot el que guanyes, i que hi hagi uns bons serveis públics.

Finalment, el que a mi em sembla més important és que la renda és el compte de resultats, el flux, mentre que allò important de veritat és el balanç, i al balanç hi ha un actiu i un passiu; l'important és així el patrimoni. Seria molt insensat, i per això no ho feim tampoc a casa nostra, exigir que liquidéssim ràpidament el patrimoni comú perquè hi ha gent que pressiona perquè vol renda, i gent, a més, que ve a cercar aquesta renda de fora del nostre país amb nul compromís comunitari. No m'interpreteu malament. Les Illes són una espècie de pla Marshall d'ocupació per a la resta de la Península. Si ho mirau relativament en termes de població autòctona, la capacitat que han tingut les Illes de crear ocupació per a la resta d'Espanya ha estat espectacular. I això sense que d'aquest 'pla Marshall' l'estat després ho retorni en benestar local amb uns bons serveis bàsics. Amb més immigració, població i ocupació que ens deixa més fràgil, hauríem de comptar amb millors serveis socials i amb millors prestacions d'acollida.

Jo no sé què us va explicar Oriol Amorós, però açò és fonamental si no es vol que tota aquesta ocupació nova que entra a preu fràgil i precari acabi generant un problema de cohesió social dintre de la comunitat. És normal que aquesta gent que vengui de pas i amb un idioma que no és el d'aquí es resisteixi a aprendre un altre idioma, perquè a més no sap si s'hi quedarà. No demanis a aquesta persona que s'involucri en un veïnat, ni en l'escola, perquè precisament quan no hi ha escola és quan és aquí, i si alguna cosa li sobra són els al·lots, tot l'estiu.

Si en tot açò no tens un bon aixopluc en la banda de serveis socials,

que són serveis públics, el que estàs fent és erosionar una part del patrimoni molt important, que és el capital social. És aquesta mena de teixit, de complicitat, que fa que parlem amb els veïns. No fa falta que tinguem *Ocho apellidos ibicencos*, però almenys que en tinguem un o dos, perquè si no, s'erosiona el patrimoni cultural, i després el natural. No cal que hi faci gaire referència, preservar el patrimoni natural és de sentit comú, no només per la sostenibilitat si hi ha prou recursos hídrics o no, sinó simplement perquè el sentit comú et diu que no liquidaràs tot el teu patrimoni per guanyar a curt termini la renda. Una cosa és l'estoc i l'altra és el flux. Una cosa és a curt termini i l'altra és a llarg termini.

Per a la gent que manté un capital social i un compromís fort amb un país tenim açò que es diu taxa de descompte. És a dir, has d'estar disposat a renunciar a coses que t'agradarien avui, consumir trinxant territori per bé de les generacions futures, per bé de fer possible un futur. I si no ho fas per altruisme amb la generació futura, ho pots fer per tu mateix, perquè un dia determinat, després de la crisi d'ara, Menorca tinguí unes oportunitats d'activar territori, si ho vol fer, amb una opció que Eivissa, si ja no té més territori per activar, ja no té. Jo no soc de creixement zero o d'es-

Vaques al camp de Menorca (fotografia: Magdablogspot.com).

tancament o de creixement negatiu, que n'hi ha que ho són (a casa meua en tenc un, que també és economista i afavoreix el decreixement), però sí que vull que ara que puc activar patrimoni postcrisi tingui l'oportunitat de fer aquella oferta de patrimoni que més s'adeqüi al tipus de demanda que vull induir. O sigui, que encara tenguí possibilitat d'induir aquella demanda de qualitat amb què sempre ens omplim la boca, de «avistamiento de pájaros»,

l'albufera des Grau, de cicloturisme, etc. Els qui van tenir taxes de descompte altes, van salvar el curt termini i van salvar el seu compte de resultats però es van carregar el balanç patrimonial col·lectiu, i en aquests moments, crec jo, tenen una perspectiva pitjor que els qui van ser més conservacionistes.

Dit açò, jo no sé què heu de fer, no m'atreiria a donar-vos cap recepta. No estic d'acord amb en Simon que tothom vulgui el mateix. Crec que ho ha dit un parell de vegades, però no tothom vol el mateix, al meu poble tampoc. Per tant, l'única regla que hem de preservar és que la decisió sigui legítima, democràtica i que sigui informada. En aquesta feina, l'Institut, els conservacionistes de Menorca (el GOB, sobretot, que si no hi fos l'hauríem hagut d'inventar), han estat molt més decisius que els meus articles als diaris i les prèdiques que he fet per aquí i per allà. Ells han fet acció directa, i no litúrgia, com he fet jo. Esper que aquesta que he fet aquí avui no els hagi avorrit del tot. Gràcies.

L'albufera des Grau, un espai natural de gran valor a Menorca (fotografia: monorcaaldia.com).

GUILLEM LÓPEZ CASASNOVAS
CATEDRÀTIC D'ECONOMIA
UNIVERSITAT POMPEU FABRA (UPF) ■